

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยสามารถนำมาสรุปได้ดังนี้

5.1.1 บริบทของชุมชน

5.1.2 ข้อมูลในส่วนของชุมชน

5.1.3 ข้อมูลในส่วนของผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.1.1 บริบทของชุมชน

หากมุ่งหน้าไปบนถนนพหลโยธินสายเชียงใหม่เชียงราย ประมาณกิโลเมตรที่ 49 ก่อนถึงน้ำพุร้อนแม่จะจาน ณ ทางแยกเข้าหมู่บ้านปางแฟนจะพบป้ายบอกทางแยกไปยังอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง หากมุ่งหน้าไปถนนลาดยางสายนี้ประมาณ 10 กว่ากิโลเมตร จะพบหมู่บ้านปางบง ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวลัวะดั้งเดิมอพยพมาทำอาชีพไร้อาชีพ(เมียง) พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านปางบงเป็นที่ราบเชิงเขา ความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ภูมิประเทศเป็นที่สูง ภูเขา ดินหินปนทรายมีแม่น้ำสายหลัก คือ ห้วยมะเกลือ และแม่น้ำสายรองที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคบริโภค ได้แก่ ห้วยป่าไร่ ห้วยเปะดาว และห้วยกิวต้า ทำให้ภายในหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านมีป่าต้นน้ำพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ ลักษณะเป็นป่าดิบเขา พันธุ์ไม้ ได้แก่ จำปา ยาง ก่อ สัตว์ป่าที่ยังมีอยู่ เช่น ไก่ป่า หมูป่า นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เป็นป่าไผ่ผสมอีกประมาณ 10 ไร่ ประชากรมีจำนวนประชากรทั้งหมด 52 ครัวเรือน นับถือศาสนาพุทธ อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก พืชที่ปลูก ได้แก่ กาแฟ ชา และไม้เมืองหนาว อาชีพรองคือรับจ้างทั่วไปทั้งหน่วยงานราชการ และเอกชน พืชเศรษฐกิจในหมู่บ้าน ได้แก่ กาแฟ ชา ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 53,263 บาท ต่อคน ต่อปี ภายในหมู่บ้านมีกลุ่มกองทุนต่างๆ ได้แก่ กองทุน หมู่บ้าน กองทุน โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน กองทุนพัฒนาสตรี กองทุนเกษตรกรรม ส่วนในด้านสาธารณูปโภค มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ถนนสายหลักภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางเพียงสายเดียว มีร้านค้าของชำ ร้านอาหาร และร้านค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ปัจจุบันนอกจากทำไร้อาชีพแล้วยังมีการผลิตเมล็ดกาแฟส่งขายผู้ต้องการ

ภายในชุมชนมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ วิถีวิถีทัศน์ธรรมชาติ วัดแก้วดำ หน่วยจัดการต้นน้ำแม่หวานและโครงการหลวงป่าเมี่ยง ด้านประเพณี ก็มีประเพณีของท้องถิ่นมายาวนาน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ แห่ไม้ค้ำสลิ ขนทรายเข้าวัด กิจกรรมดังกล่าวจะดำเนินไปในช่วง เดือนเมษายนของทุกปี มีกิจกรรมทางศาสนา วิถีชีวิตความเชื่อในท้องถิ่น ได้แก่ การเลี้ยงผีขุนน้ำ ฉลากขอฝน เลี้ยงผีปู่ย่า มีกิจกรรมในเดือนมิถุนายนของทุกปี สำหรับผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีชื่อเสียงจนได้รับการยอมรับคือ กาแฟเทพเสด็จ

ด้วยปัจจัยดังกล่าวมา หมู่บ้านปางบงจึงเป็นหมู่บ้านที่สงบเงียบเหมาะกับการท่องเที่ยวพักผ่อน หรือเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน ด้วยทำเลที่ไม่ไกลจากเส้นทางท่องเที่ยวหลัก อีกทั้งอัยาศัยไมตรีของคนท้องถิ่นที่ยังคงความบริสุทธิ์ และเป็นมิตรต่อผู้มาเยือนอันเป็นสิ่งที่หาได้ยากในปัจจุบัน

5.1.2 ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน สามารถสรุปได้ว่าประชากรคือตัวแทนจากครอบครัวภายในชุมชน จำนวน 52 ครอบครัว เป็นเพศชายจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 50 และเพศหญิงจำนวน 26 คิดเป็นร้อยละ 50 กล่าวได้ว่าชุมชนทั้งสองเพศมีจำนวนเท่ากัน โดยประชากรมีอายุต่ำสุด 16 ปี สูงสุด 64 ปี และอายุเฉลี่ย 39.56 ปี มีอายุอยู่ในช่วง 26 – 35 ปี มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ เป็นคนในวัยรุ่นตอนปลายถึงวัยกลางคน มีวัยเด็กและวัยชราเป็นส่วนน้อย

ประชากรภายในชุมชนส่วนใหญ่สมรสแล้ว และมีการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด และประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยมีรายได้เฉลี่ย 82,144.23 บาทต่อปี ส่วนใหญ่มีรายได้ อยู่ในช่วง 50,001 – 100,000 บาทต่อปี

ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยภาพรวมแล้วประชากรภายในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับมาก

ศักยภาพความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศักยภาพความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับมาก

ศักยภาพด้านความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษพบว่าความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ศักยภาพด้านความพร้อมเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ศักยภาพด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.88)

ศักยภาพด้านความพร้อมด้านทักษะและการจัดการการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าความพร้อมด้านทักษะและการจัดการการท่องเที่ยว โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ศักยภาพด้านความเข้มแข็งของชุมชนและผู้นำ จากการศึกษาพบว่าความเข้มแข็งของชุมชนและผู้นำ โดยภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับมาก

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชน จากการศึกษาพบว่าผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย

ความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความต้องการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าความต้องการในระดับมากในทุกด้าน ยกเว้นในด้านการพัฒนาร้านอาหารและสถานที่จอดรถที่มีค่าความต้องการพัฒนาในระดับปานกลาง

ความต้องการพัฒนาด้านการก่อตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จากการศึกษาพบว่าความต้องการพัฒนาการก่อตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน โดยภาพรวมมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

ความต้องการพัฒนาด้านการบริหารจัดการ จากการศึกษาพบว่าความต้องการพัฒนาด้านการพัฒนาบริหารจัดการ โดยภาพรวมมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

ความต้องการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่าความต้องการด้านการประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กับความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สรุปได้ว่าความสัมพันธ์มีค่า Sig ที่.005 ซึ่งน้อยกว่า 0.01 ดังนั้นความเข้าใจจึงมีความสัมพันธ์ กับความต้องการในด้านการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

5.1.3 ข้อมูลในส่วนของหน่วยงานราชการและกลุ่มผู้นำชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านปางบง ณ ปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นรูปธรรม ซึ่งหลายฝ่ายทั้งผู้นำชุมชน ชาวบ้าน หรือหน่วยงานราชการ ต่างมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าควรมีการริเริ่มก่อตั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพราะชุมชนบ้านปางบงมีพื้นฐานเป็นสังคมการเกษตร และทรัพยากรทางธรรมชาติภายในชุมชน มีความสวยงามเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร เพื่อให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ทว่ายังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบหรือสนับสนุนอย่างจริงจัง ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ดีนั้นต้องมาจากความต้องการของชาวบ้านในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งมีหน่วยงานราชการช่วยสนับสนุนส่งเสริมทักษะการให้ความรู้ งบประมาณสนับสนุน ในอนาคตบ้านปางบงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในทางที่ดี ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดกับชุมชน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องมีบริหารจัดการที่ดีควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน

5.2 อภิปราย

ประชากรที่เป็นตัวแทนจากครอบครัวภายในชุมชน จำนวน 52 ครอบครัว เป็นเพศชายจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 50 และเพศหญิงจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 50 โดยประชากรมีอายุต่ำสุด 16 ปี สูงสุด 64 ปี และอายุเฉลี่ย 39.56 ปี มีอายุอยู่ในช่วง 26 – 35 ปี มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนในวัยรุ่นตอนปลายถึงวัยกลางคน มีวัยเด็กและวัยชราเป็นส่วนน้อย

ประชากรภายในชุมชนส่วนใหญ่สมรสแล้ว และมีการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด และประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยมีรายได้เฉลี่ย 82,144.23 บาทต่อปี ส่วนใหญ่มีรายได้ในช่วง 50,001 – 100,000 บาทต่อปี

ประชากรมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีศักยภาพพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในภาพรวมในระดับมาก เป็นไปในทิศทางเดียวกับสันติภรณ์ (2547) ที่กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ความรู้ความสามารถในการคิดปฏิบัติความสามารถที่จะแก้ปัญหาของกลุ่ม เพื่อให้มีสถานะภาพทางสังคม เศรษฐกิจ เพื่อให้การจัดการกลุ่มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548) ระบุว่าในการจัดการท่องเที่ยว สิ่งแรกที่ชุมชนจะต้องให้ความสำคัญคือการประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยจะต้องมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชน ให้ช่วยกันคิดและ

วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน (Strengths and Weaknesses) รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงโอกาสและความเสี่ยง (Opportunities and Threats) ที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อจะได้ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไข หรือคิดระบบเพื่อป้องกันในเรื่องที่เป็นข้อจำกัดและความเสี่ยงของชุมชน ประเด็นการพิจารณาความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว มีดังนี้

- 1) ความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ เงินทุน เวลา แรงงาน สาธารณูปโภค และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) ศักยภาพของพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งครอบคลุมถึง
  - ลักษณะโดดเด่นและความน่าสนใจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่
  - ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนหรือการผสมผสานกิจกรรม
  - การเดินทางเข้าถึงชุมชน/การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
  - ความเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวที่ใกล้เคียง
  - จิตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- 3) ความสนใจ ความกระตือรือร้น และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4) ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 5) ความต้องการของชุมชนในการเข้าร่วมจัดการ และ/หรือ ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- 6) ความพร้อมด้านทักษะการจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชน
- 7) ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและผู้นำ
- 8) ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่ยากต่อการควบคุมและจัดการ

จากการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว สิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณาดังต่อไปนี้คือ ชุมชนต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร เนื่องจากการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอีกต่อไป

สำหรับความต้องการในด้านพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และหากจะพิจารณาในประเด็นย่อยก็พบว่ามีความต้องการพัฒนาในระดับมาก เกือบทุกด้าน ได้แก่ การก่อตั้งกลุ่ม ความต้องการด้านการพัฒนาบริหารจัดการ และความต้องการด้านการประชาสัมพันธ์ ยกเว้นในด้านการพัฒนาร้านอาหารและสถานที่จอดรถที่มีค่าความต้องการพัฒนาในระดับปานกลาง ซึ่งผลการวิจัยนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกับปิยพร (2544) ที่ศึกษา

ถึงความต้องการ และรูปแบบในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการให้วัดไหล่หินเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการวัดให้แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้าน และขนาดของงานว่าทางวัดต้องการให้ชาวบ้านเข้าไปช่วยเหลือมากหรือน้อย รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้มุ่งประเด็นเป็น 5 ด้าน คือ การพัฒนาเส้นทางร้านค้าและของที่ระลึก ประชาสัมพันธ์ ความปลอดภัย และการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว ในขณะที่ผลการวิจัยของประกอบศิริ (2545) ที่ได้ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีองค์ประกอบที่เหมาะสม สำหรับการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน 2 ด้าน คือ ด้าน สิ่งดึงดูดใจและการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับมาก มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในทุกด้าน และต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน การร่วมดำเนินกิจกรรม การร่วมลงทุน และการร่วมติดตามประเมินผลอยู่ในระดับมาก

สำหรับชุมชนบ้านปางบง เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ เพศ การศึกษา อาชีพ อายุ และรายได้พบว่าปัจจัยที่เป็นข้อมูลพื้นฐานไม่มีผลต่อระดับความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และในขณะเดียวกันก็พบว่าปัจจัยที่เป็นข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวไม่มีผลต่อศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเช่นกัน

ผลการวิจัยพบความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจกับความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสนับสนุนกับทับทิม (2541) ที่ได้ ศึกษาความคาดหวังและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านถ้ำอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว ผลการศึกษาพบว่าประชาชนหมู่บ้านถ้ำ มีความต้องการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาวอยู่ในระดับสูง ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาวมีความสัมพันธ์กับปัจจัยส่วนบุคคลด้านแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยส่วนบุคคลที่เป็นข้อมูลพื้นฐานแต่อย่างใด

ในส่วนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องตลอดจนผู้นำชุมชนสรุปได้ว่าปางบง ณ ปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหลายฝ่าย ทั้งผู้นำชุมชน ชาวบ้าน หรือหน่วยงานราชการ ต่างมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าควรมีการริเริ่มก่อตั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพราะชุมชนบ้านปางบงมีพื้นฐานเป็นสังคมการเกษตร และทรัพยากรทางธรรมชาติภายในชุมชน มีความสวยงามเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรได้มีอาชีพ

เสริม เพื่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ทว่ายังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบหรือสนับสนุนอย่างชัดเจน ทั้งนี้ในการพัฒนาดังกล่าวควรมีพื้นฐานอยู่บนความต้องการของชุมชน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและ ในการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดกับชุมชนในทุกด้าน โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายยินดีเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม ทักษะตลอดจนให้ความรู้ รวมทั้งอาจจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในระยะแรก ดังนั้นในอนาคตชุมชนบ้านปางบงมีแนวโน้มที่สามารถพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ เนื่องจากชุมชนมีความต้องการและมีศักยภาพดังที่กล่าวมา เช่นเดียวกับชุมชน (2543) ที่ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำมีศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่าศักยภาพของชุมชนคือ การรวมกลุ่มทำงานของสมาชิก โครงการ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถเกิดการสืบทอดและถ่ายทอด ปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง 2) การพึ่งตัวเองของชุมชน และ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจนถึงระดับผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก

ในขณะที่ ศิริพันธุ์ (2543) ที่ได้ศึกษาเรื่องความพร้อมของผู้บังคับการบริหารส่วนตำบลในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงราย แล้วพบว่า ผู้บังคับการบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าตัวผู้บังคับการบริหารส่วนตำบลเอง มีความรู้ ความสามารถประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับน้อย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในการพัฒนาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งนั้นนอกจากจะมีพื้นฐานอยู่บนความต้องการของชุมชนและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและรับประโยชน์แล้วในส่วนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตลอดจนการบริหารจัดการทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาในหลายๆ ส่วนสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

5.3 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

5.3.1 ผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนในการพัฒนา จัดการพื้นที่ร่วมกันโดยการบูรณาการทุกภาคส่วน โดยพิจารณาถึงความถนัดตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ทั้งนี้โดยสามารถจัดทำเป็นแผนระยะสั้น แผนระยะยาวและแผนปฏิบัติการและนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น จังหวัด อำเภอ โดยบรรจุไว้เป็นวาระประจำตำบลหรืออำเภอ ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ

5.3.2 ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านปางบงมีศักยภาพในระดับมาก ทั้งในด้านความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็น และด้านความเข้มแข็งของชุมชนและผู้นำ ดังนั้นชุมชนอาจมีการดำเนินการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน โดยมีจุดประสงค์ชัดเจนว่าต้องการสร้างอาชีพเสริม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชนและหากสมาชิกมีความต้องการพัฒนาในด้านการบริหารจัดการหรือพัฒนาศักยภาพของบุคคลากรด้านการท่องเที่ยวชุมชน/หน่วยงานสามารถขอรับการสนับสนุนได้จากสถาบันการศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนด้านการท่องเที่ยว สำหรับในส่วนของการประชาสัมพันธ์หรือการตลาดนั้น หลังจากพัฒนาพื้นที่และมีการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ แล้วชุมชนสามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในแง่ของการประชาสัมพันธ์และการตลาดเพื่อเสริมสร้างศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

5.2.3 ชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานร่วมกับชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน อาทิเช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ทำด้านโฮมสเตย์ จังหวัดนครนายกหรือที่บ้านรักไท และชุมชนห้วยฮี้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

5.2.4 แนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นไปในทิศทางใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา เริ่มจากการมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน